

קול צופיד

מִרְנָה לַצִּיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מִרְדְּכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

נח - תשנ"ח - מאת מִרְנָה לַצִּיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵּל הָאֱלִיהוּ זְצוּק"ל

השיעור לעילוי נשמת :

מִרְנָה לַצִּיּוֹן הַרְה"ג הַמְקוּבֵּל הָאֱלִיהוּ זְצוּק"ל

פרשת השבוע : נח

השיעור נמסר ע"י הרב מרדכי אליהו זצוק"ל, בשנת תשנ"ח.

הלכות רצה ויעלה ויבוא

דברי פתיחה מפי הרב הגאון נעים בן אליהו שליט"א רבה של שכונת הבוכרים ב-ים עיה"ק.

עמידתו של נח מול כל אנשי דורו

מבנה התבה

"וַיִּבֶן מִצָּא חֹן בְּעֵינָיו ה' . אֵלֶּה תוֹלְדֹת נֹחַ אִשׁ צָדִיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֵתוֹ אֵת הָאֱלֹקִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ" (בראשית ו' ח' ט'). על פי בקשת הרב אומר מלים אחדות בענייני דיומא בפרשה של השבוע. המדרש אומר "ד"א צא מן התיבה כתיב (קהלת י ד) 'אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח' מדבר בנח". אנו יודעים שנה בונה תיבה במשך 120 שנה. אמנם, כשקוראים את פסוקי התורה המתארים את בניית התיבה, קוראים את זה בקלות ועוברים הלאה. אבל הבה ננסה לתאר לנו את אותה התיבה על פי מדותיה כמו שכתוב בתורה. גובהה של התבה היה כבניין בן חמש קומות (שלשים אמה הם כ - 15 מטרים). אורכה של התבה היה כאורכם של שבעה בניינים (שלש מאות אמה הם כ - 150 מטרים). רוחבה של התבה היה כשני בניינים (חמשים אמה הם כ - 25 מטרים). בסך הכל מדובר בבניין ענק ממדים. זמן בנייתו נמשך תקופה ארוכה מלתאר, במשך 120 שנה!!!

הבנייה הגדולה בהיסטוריה האנושית

האם פעם שאלנו את עצמנו אם היה לו איזשהו מחסן מתאים שם יכל לבנות את התבה, או שמא היה לו מפעל שסיפק לו את כל החומרים הדרושים עמם יכל לבנות אותה? איפה הוא בכלל בנה את התבה? הוה אומר, שהוא בנה אותה בחוץ, במגרש בעל מרחבים עצומים והיה פנוי ממפריע, ושם בנה אותה כל אותם שנים. זה היה אתר הבנייה המושך והמסקרן ביותר בעולם. עברו משם ככל הנראה מליוני אנשים (!) אשר שמעו המבנה הגדול ההולך ונבנה הגיע לאוזנם. אתר זה משך אנשים רבים מכל העולם במשך אותם שנים. מבנה זה היה בעצם הגדול ביותר שהיה אי פעם בכל ההיסטוריה האנושית, ושכבר לא יהיה כמותו יותר לעולם, אפילו עד ימינו אנו.

תוכחת נח ותגובת השומעים

ואומרים חז"ל שהיה נח דו - שיח עם המבקרים מכל העולם, והיה מזהיר אותם על המבול העומד להגיע, אבל נתקל בתגובות קשות ולועגות. היו אומרים לו לשם מה אתה בונה כזו תיבה, ומה מטרתך? אמר להם שהוא בונה תיבה לפי שהקב"ה עומד להביא מבול לעולם. מה זה 'מבול', שואלים אותו. 'גשם'! הוא עונה להם. 'ולמה הוא מתעכב ולא מביאו כבר מעכשו, ולמה הוא מחכה?' שואלים אותו! 'הוא ממתין עלי שאסיים את בניית התבה, כמה זמן שיקח יקח, ואז הוא יביא מבול לעולם' עונה הוא להם. - 'ולמה הוא מביא בכלל מבול לעולם, למה להפוך עולם כל כך יפה שואלים הם. - 'כי אנשים חטאו וחוטאים, וה' רוצה להעניש אותם, ולשם כך הוא מביא מבול לעולם. היו אז מלגלים עליו ואומרים איך זה שבמשך 120 שנה ממתין לתבה ואולי אולי בסוף בנייתה יביא מבול לעולם, וכי חומד לצון אתה עלינו נח? אבל הוא בשלו, והוא ממשיך לבנות את התבה כל אותם שנים. 'אל תהיה כזה 'זקן', הן אתה התחלת בבנייתה בגיל 380 שנה, וממשיך עד שתהיה בן 500 שנה, חבל על כחך ועל זמנך, אם באמת ה' רוצה להביא מבול, יביא מבול, מה לך ולבנייה זו? כך היו אומרים לו. אבל נח ממשיך לבנות בנחישות ובהתמדה בקצב כזה שיאפשר לכל באי עולם

שבאותו הדור, ולכמה דורות הלאה שילמדו את בניהם אחריהם, לדעת אודות התבה ואודות המבול שעומד ה' להביא לעולם. כל יום ויום היו אנשים עוברים, ולועגים לו וצוחקים ממנו, והוא בשלו. עד כדי כך, שחז"ל אומרים שהיו שופכים עליו קיתונות של בוז (עיין כל זה בגמרא סנהדרין פרק חלק דף צ' ע"א "דרש רבא: מאי דכתיב (איוב י"ב) 'לפיד בוז לעשותך שאנן נכון למועדי רגל', מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם, ואמר להם דברים שהם קשים כלפידים, והיו מבזין אותו. אמרו לו, זקן! תיבה זו למה? - אמר להם, הקדוש ברוך הוא מביא עליכם את המבול. - אמרו, מבול של מה וכו').

'אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח'

ובאמת הדבר מעורר תמיהה והתפעלות, כיצד עומד לו נח, אדם בודד, מול מליוני אנשים שעברו שם מדי יום במשך כל כך הרבה שנים והיו כל כך הרבה מבזים אותו, ומצליח להמשיך במשימתו ולהתעלם מכל הסובב אותו? זו היתה גבורתו של נח, וזה הפסוק שמביאה שמביא המדרש בתחילת דברינו, 'אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח'.

עמידתם של עם ישראל נגד האומות

והנה תכונה זו שגילה נח בזמנו היא בעצם תכונתו של עם ישראל, ומהוה רק דוגמה לעמידתם של עם ה' נגד כל אומות העולם. קם לו עם, וברור הוא שכל העולם לועגים לו וצוחקים לו, וזה מובן. ואמנם, הקושי הוא לא רק בהתמודדות מול לעגם של אומות מבחוץ עלינו, אלא גם מול הלועגים מבפנים לצערנו הרב. צא וחשוב, מה עלה בגורלם של הצדוקים מול גורלו של עם ישראל. הצדוקים נעלמו להם מהעולם, ואם נשאר מהם משהו, הרי שזה אחוז שהוא בטל ומבוטל מהעולם. צא וראה כמה אומות קמו ונעלמו בתולדות העולם, ועם ישראל חי וקיים איתן ויציב יותר מתמיד. בוז לנו, ולא התחשבו בהם; הם נכחדו ואנחנו עודינו כאן ונהיה תמיד לעולם. אנחנו לא נבוש ולא נכלם, והנשק החזק ביותר שלנו מול כל העניינים האלו כולם, הוא שיש לנו את תורת אלוקים אתנו, ותורה זו היא תורת חיים, תורת אלקים חיים שנתנה לנו, והיא לעולם לא תשתנה, מעולם לא חסר ממנה דבר, ולא יחסר בה דבר, ואפילו לנביא אין שום רשות לחדש בה דבר. זו היא גבורתנו, אמונתנו בתורה זו ובכח זה היא שעומדת לנו. כמה שניסו מבפנים ומבחוץ לבטל מדרגה זו מעם זה, לא יכלו ולא הצליחו. זהו שאומר דוד המלך ע"ה 'הִמָּה יִאֲבֹדוּ וְאֶתֶּה תַעֲמֹד וְכָל־כֶּבֶד יִבְלֹוּ כְּלָבוֹשׁ תִּחְלִיפֻם (תהלים קב כז). גם בזמננו אנו, שאנחנו כל כך צריכים להיות חזקים, באמונתנו בצור עולמים, איתנים באמונתנו בתורת משה, בתורת קל חי. ועל זה נאמר אתה אחד ושםך אחד ומי כעמך ישראל, עוד אבינו חי ועוד עם ישראל חי.

עד כאן דברי הרב המקדים.

קִיץ וְחֹרֶף יוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ

כתוב בפרשת השבוע. 'עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זָרַע וְקָצִיר וְקֹר וְחָם וְקֹץ וְחֹרֶף יוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ' (בראשית ח' כב). כך הקב"ה אמר אחרי המבול. רש"י ביאר את חלוקת עונת השנה. וז"ל 'שש עתים הללו שני חדשים לכל אחד ואחד, כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע, חצי כסליו וטבת וחצי שבט קור וכו'. קור - קשה מחורף. חורף - עת זרע שעורים וקטניות החרפין להתבשל מהר הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן. קציר - חצי ניסן ואייר וחצי סיון. קיץ - חצי סיון תמוז וחצי אב, הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמייבשים אותן בשדות, ושמו קיץ כמו (שמואל ב טו ב) 'והלחם והקיץ לאכול הנערים'. חום - הוא סוף ימות החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר, כמו ששנינו במסכת יומא (כט א) שהי קייטא קשי מקייטא". עוד רש"י אומר שם על מה שהתורה כותבת 'יוֹם וְלַיְלָה לֹא יִשְׁבְּתוּ' : "מכלל ששבתו כל ימות המבול, שלא שמשו המזלות ולא ניכר בין יום ובין לילה". ובאמת החדש כן ניכר, שכן כתוב החדש העשירי בחמשה עשר לחדש, והמים התרבו וכו'. תקופה זו של המבול גרמה השחתה כל כך גדולה, שנשחתו גם היום והלילה. נסתפק במה שכתוב לפני כן קיץ וחרף. בקיץ אומרים מוריד הטל, ובחרף אומרים מוריד הגשם.

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

נח - תשנ"ח - מאת מאת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

עצמות". מכאן רואים גודל חשיבותה של תפלה זו שמסוגלת לגאולת ישראל והשמטתם מן הגלות.

הזכרת גשמים או טל נתקנה בברכה השניה של תפלת י"ח. בעניין שאלת גשמים שבברכת ברכך עלינו נדבר בלי נדר בשבוע הבא.

ואל תהי צרה ויגון וכו'
עוד כותב שם ה'אבודרהם' על פירוש תפלה זו, "ואל תהי צרה ויגון וכו' דרך בקשה כלומר אחר שרצית שיהיה לנו יום זה יום מנוחה לא תבא עלינו היום אנחה שנבא לידי חלול שבת. ובימים טובים ובחולו של מועד ובר"ח אומר כאן יעלה ויבא וכו' והראנו בנחמות ציון שנאמר (ישעי' מט, יג) כי נחם ה' ציון. כי אתה הוא בעל הנחמות שנאמר (ישעי' נא, ב) אנכי אנכי הוא מנחמכם. וחותם מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים כמו שכתבנו למעלה". מתפללים תפלה מיוחדת להקב"ה שלא נכשל בחילול שבת, ושלא תהיה לנו אנחה על ידי זה. וצריך לשים לב לדברים שבברכה זו.

נוסח 'זוננו' ו'רענו' בשבת.

יש מחלוקת באחרונים אם אומרים זוננו או זוננו. וכן אם אומרים רענו או רענו. מחלוקת זאת מוסאת בבית יוסף (ב"י אור"ח סי' קפח אות ה' ד"ה 'ואומר') וז"ל, "גרסינן בירושלמי תניא אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת וכו'. בפרק אלו קשרים (שבת פט"ו ה"ג) ומכאן משמע שיש לגרוס זוננו בשור"ק במשקל (תהלים פה ה) שובנו אלקי ישענו וכמו שכתבו ה"ר דוד אבודרהם (עמ' שכג) ושבלי הלקט (סי' קנז) בשם ה"ר אברהם אבן עזרא, דהשתא אינו שם תואר אלא מתפלל לפניו שיוזן אותנו. ונראה שכן יש לפרש פרנסנו כלכלנו שהוא מתפלל שיפרנס ויכלכל אותנו, וגם רוענו היה ראוי לפרש לפי זה רעה אותנו בחסרון וי"ו ושבי"א תחת הרי"ש. ובימי חרפי שמעתי מהמדקדקים שהיו אומרים כך אבל בכל הספרים כתוב רוענו עם וי"ו". כלומר שהירושלמי אומר שצריך להיות אמירת דברים אלו בדרך שבת ובקשה ולא בדרך הזכרת צרכים. וכתב ה'בן איש חי' שצריכים באמת לומר זוננו ורענו, וביאורו שצריך הכל להיות דרך בקשה, ומבקשים מהקב"ה שיוזן אותנו ושירעה אותנו.

ברכת 'אשר נתן שבתות/ראשי חודשים'.

יש עוד הגמ' שמדברת על ברכת המזון בשבת. הגמ' אומרת (ברכות מ"ט ע"א וע"ב) "ייתב רבי זירא אחורי דרב גידל, וייתב רב גידל קמיה דרב הונא. וייתב וקאמר, טעה ולא הזכיר של שבת, אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, ברוך מקדש השבת (זוהי הברכה המיוחדת שתקנו למי שלא הזכיר 'רצה' ועדיין לא אמר ברוך אתה ה' של ברכת הטוב והמטיב הברכה הרביעית). אמר ליה, מאן אמרה? - רב. (בעצם, הוא ידע שרב הוא שאמר את הדין הזה, ועל זה אמר לו פשיטא שרב אמר את זה, וכי אני אמרתי את זה?) הדר יתיב וקאמר, טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון, ברוך מקדש ישראל והזמנים. אמר ליה, מאן אמרה? - רב. (שוב פעם שאל אותו רב הונא מי אמר דין זה? והשיב לו שוב, הר

י אתה יודע שרב הוא בעל שמועות ודינים אלו). (ושוב שאל אותו עוד דין, אלא שהפעם היה מסופק אם רב הוא מאריה דהאי שמעתא גם כן או לא), הדר יתיב וקאמר, טעה ולא הזכיר של ראש חודש, אומר ברוך שנתן ראשי חודשים לעמו ישראל לזכרון. ולא ידענא אי אמר בה שמחה אי לא אמר בה שמחה, אי חתים בה אי לא חתים בה, אי דידיה אי דרביה". (הנה רואים שתוך כדי שאלה מיד שאל האם זה שלו או של רבו, ולא נתן לו לשאול מאן אמרה כמו בדינים הקודמים). [על כל פנים רואים שהוא הסתפק האם חתם כבר או עוד לא חתם].

והגמ' מספרת שם "גידל בר מניומי הוה קאי קמיה דרב נחמן, טעה רב נחמן והדר לרישא. (כלומר שטעה ולא הזכיר את של שבת ובשביל זה חזר לראש, ועל זה שאל אותו למה זה חזרת לראש, והרי יש ברכה שנתקנה למקרה שכזה?). "אמר ליה, מאי טעמא עביד מר הכי? אמר ליה, דאמר רבי שילא אמר רב, טעה - חוזר לראש. והא אמר רב הונא אמר רב, טעה - אומר ברוך שנתן? אמר ליה, לאו איתמר עלה אמר רב מנשיא בר תחליפא אמר רב, לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב, אבל פתח בהטוב והמטיב -

מנהג הרמ"א שבתל בארץ. (בעניין הזכרת מוריד הטל ומתי).
היה מנהג שהחל בחוץ לארץ, שלא היו מזכירים בתפלה מוריד הטל כלל. ומנהג זה הוא כדעת הרמ"א שאומר (סי' קיד סי"ב) "ואנו בני אשכנז, לא מזכירין טל לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, רק אומרים בימות החמה ורב להושיע מכלכל חיים וכו'". ועוד מנהג היה בחוץ לארץ, שלא היו עושים תיקון הגשם לפני תפלת מוסף כמו שאנחנו נוהגים. ועל כן כותב הרמ"א (שם) "י"א שש"צ פוסק להזכיר בתפלת מוסף י"ט הראשון של פסח, אבל הקהל מזכירין ואין פוסקין עד מנחה, ששמעו כבר מש"צ שפסק בתפלת המוסף, וכן נוהגין". כלומר שלפי מנהגם, כיון שלא היה לקהל סימן שהחלו לומר משיב הרוח, ונודע להם דבר זה רק בחזרת הש"ץ של תפלת מוסף שמעו זאת ממנו, על כן התחילו לומר משיב הרוח רק בתפלת מנחה של יו"ט אחרון של סוכות. היום ב"ה בארץ, בכל העדות כולל העדות שנוהגות כדעת הרמ"א, אומרים תיקון הגשם או הטל לפני תפלת מוסף, כך שמתחילים לומר משיב הרוח או מוריד הטל כבר בתפלת לחש של מוסף ביום טוב אחרון של סוכות. ועוד דבר הנהיגו בארץ, שגם הנוהגים כדעת הרמ"א, אומרים מוריד הטל בימות החמה, ולא כמו שאומר הרמ"א שאומרים 'ורב להושיע מכלכל חיים וכו'". ומכיון שכן, מכל ההלכות האלו שמוזכרים בדעת הרמ"א בשולחן ערוך, אין שום נפקא מינה. למשל אם נסתפק אם אמר 'משיב הרוח' או 'מוריד הטל', אם נמצא לפני שסיים ברוך אתה ה' מחיה המתים, לא חוזר לאתה גבור. אבל לדעת הרמ"א וכמו שנהגו בחוץ לארץ, הדין הוא שאם נסתפק אם לא אמר משיב הרוח, ונזכר לפני שאמר מחיה המתים, צריך לומר למדני חקיד ולחזור לאתה גבור. ואם נזכר אחרי שאמר מחיה המתים והלאה, צריך לחזור לראש התפלה. מה שאין כן בימינו, שכולם נוהגים כדעת מרן, אינם חוזרים לראש התפלה, וגם אסור לומר למדני חקיד, אלא ממשיך כדרכו.

יום ולילה לא ישתנו

יום ולילה המוזכרים כאן, הם חודשי השנה, ימים ושנים, שנקבעים על פי השמש והירח. בלוח העברי יש ראשי חודשים שהם יום אחד ויש שהם שני ימים השנה יהיה ראש חודש שני ימים. גם ביום ששי וגם בשבת. בתפלת ר"ח מוסיפים יעלה ויבוא, ובמוסף הוא מוסף של שבת וראש חודש. בברכת המזון, יש להוסיף 'יעלה ויבוא'. אמנם שונה הדין אם הוא ראש חודש בשבת, או שהוא ביום חול. גם בהזכרת בשבת 'רצה והחליצנו' יש דינים מיוחדים.

גודל מעלת 'רצה והחליצנו' בשבת.

הגמ' אומרת (ברכות מ"ח ע"ב) "תנו רבנן, סדר ברכת המזון כך היא: ברכה ראשונה - ברכת הון, שניה - ברכת הארץ, שלישית - בונה ירושלים, רביעית - הטוב והמטיב, ובשבת - מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדושת היום באמצע. רבי אליעזר אומר, רצה לאומרה בנחמה - אומרה, בברכת הארץ - אומרה, בברכה שתקנו חכמים ביבנה - אומרה. וחכמים אומרים: אינו אומרה אלא בנחמה בלבד. חכמים היינו תנא קמא! - איכא בינייהו דיעבד". הגמרא אומרת שצריך לומר את 'רצה' בין שתי נחמות, ורואים שחז"ל נתנו לתפלה זו חשיבות מיוחדת מאוד. (לצערנו, אין אנו היום יודעים כל כך מחשיבותה של תפלה זו וצריכים לעיין בדברי האבודרהם על תפלה זו).

בטור כתוב שפירושה של המלה 'והחליצנו' הוא מלשון זרזנו. אבל ה'אבודרהם' כותב (בברכת הלחם, זימון, ברכת המזון ד"ה רצה והחליצנו) וז"ל "רצה והחליצנו וכו' כלומר השביענו ודשנו במצותיך. והטעם שאומר לשון זה בשבת דגרסי' בירושלמי (שבת פט"ו ה"ב) אמר רבי אליעזר בן יעקב, הלשון הזה משמש בהרבה לשונות - ישלף, ישזיב, יזיין, יניח. ישלף (דב' כה, ט) 'וחלצה נעלו'. ישזיב - (תהי' יח, כ) 'יחלצני כי חפץ ב'י'. יזיין - (דברים יח, יח) 'חלוצים תעברו'. יניח - (ישעי' נח, א) 'ועצמותיך יחליף'. והכי איתא בויקרא רבה. והטעם, שעל ידי זכות השבת שישמרוהו ישראל כראוי יהיו נגאלין ונשמטין מן הגלות ויעלו לארץ מזויינים ומזורזים בחלוץ

קול צופיך

מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

נח - תשנ"ח - מאת מאת מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי זְצוּק"ל

ח' כמו שגם משמע מדברי רש"י, כך קיי"ל, והדין הוא שמרגע שאמר ולו את המלה 'ברוך' בלבד של ברכת הטוב והמטיב, צריך לחזור לראש הברכה.

שכח 'רצה' בסעודה שלישית

כל העניין של 'רצה' והחליצו' הוא תפלה לגאולת עם ישראל, וצריך לתת לבו לדבר זה מאוד. ועוד צריך להזהר שלא יטעה. ובפרט צריך להזהר בסעודה שלישית. כל ההלכות המפורשות שהזכרנו הם בסעודה ראשונה ושניה. אבל בסעודה שלישית יש מחלוקת בין הפוסקים אם דינה כמו סעודה ראשונה או לא. מרן כותב (סימן רצ"א) "יהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית ואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה בכביצה, ואם א"א לו כלל לאכול אינו חייב לצער את עצמו. והחכם עיניו בראשו (קהלת ב, יד) שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר, כדי ליתן מקום לסעודה שלישית". והנפקא מינה בזה היא בשכח ולא אמר 'רצה', שלא יהיה חייב לחזור אם אין חיוב של סעודה הבוקר. והנה מרן פסק בעניין זה בהלכות ברכת המזון שלא חייב לחזור, וכמו בראש חודש שהדין הוא שאם לא אמר 'יעלה ויבוא' לא חייב לחזור כיון שהוא לא חייב בסעודה. וז"ל מרן, (סימן קפ"ח ס"ח) "סעודה שלישית בשבת, דינה כר"ח". ומיהו, מרן בעל ה'בן איש חי' זיע"א אומר שמספק יטול שוב ידיים ויאכל שוב לחם, ויאמר 'רצה' בברכת המזון (בסעודה שלישית). ועל כן, אדם ירגיל את עצמו שאף על פי שידע את ברכת המזון בעל פה, יקרא את ברכת המזון לכל הפחות בשבת כדי שיראה שינוי שהוא מחזיק סידור, ובכך ישאל את עצמו מדוע הוא מחזיק סידור, דבר שאין הוא מורגל בו, ובזה יזכור שזה בשביל לומר 'רצה' בשבת.

ב. טעה בראש חודש

מרן כותב בהלכות ברכת המזון על מי ששכח יעלה ויבוא כך וז"ל (סי' קפ"ח ס"ז) "אם טעה ולא הזכיר בה של ר"ח בין ביום בין בלילה, אומר 'ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון, ואינו חותם בה. והוא שנוכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב; אבל אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב, אינו חוזר מפני שאינו חייב לאכול פת כדי שיתחייב לברך בהמ"ז. וחובה"ם דינו כר"ח. וכבר הזכרנו גמרא מפורשת על ספקו של רב גידל אם חתים או לא, והרמב"ם והרי"ף כתבו על זה שמספק אומרים סב"ל. וכך פוסק השו"ע. אמנם הירושלמי חולק על הבבלי, ולדעתו גם בראש חודש אומרים אשר נתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון, ודינו כמו בשבת. ה'ברכי יוסף' מאריך מאוד בעניין זה, ומסקנתו שלא חותם. דעת המ"ב ורבנו זלמן, וכך דעתנו (נגד הגאון). שצריך לומר לכתחילה יעלה ויבוא, ואם לא אמר יעלה ויבוא, צריך לחזור. ואם אמר ברוך אתה ה' ולא אמר עדיין בונה ירושלים, לדעת ה'בן איש חי' מסיים בונה ירושלים ואומר בלי שם ומלכות אשר נתן ראשי חדשים לזכרון. ולדעת המ"ב, אמנם בגמ' מדובר אם הסתפק אם חתים או לא חתים, זה דוקא בחתימה, אבל צריך בכל אופן לומר ברוך אתה ה' וכו' בלי החתימה האחרונה. ובביאור הלכה בשם רוב הפוסקים כותב שצריך לומר בשם ומלכות, וכן הסכים רבנו זלמן וה'חיי אדם'. אבל כיון שלדעת הגר"א יש מחלוקת בזה בין הבבלי לבין הירושלמי, וקיי"ל בזה כהבבלי, על כן לא צריך לחזור מדין סב"ל. ודין זה הוא אפילו אם רק אמר ברוך אתה ה' בלבד.

דעת הרמב"ם וה'בן איש חי'

הרמב"ם פוסק שאם אדם נשבע שלא לאכול בראש חודש, השבועה בטלה, וצריך לאכול מיד. ועל כן כיון שיש חיוב לאכול בראש חודש פת לדעת הרמב"ם, צריך לחזור במידה ולא אמר יעלה ויבוא. ואמנם נכון הוא שיש את דברי התוספות שלא חייב לאכול פת דוקא אלא יכול לאכול גם תפוח"א ושאר ירקות בראש חודש, אך על כל פנים יש מצוה מיוחדת לחדש ולקדש את הראש חודש, וכמו שבי'ן איש חי' כתב שיש הנהגים להדליק נר מיוחד לכבוד ראש חודש, ובפרט השנה שיחול השנה ראש חודש בשבת, ויש האמרים שטוב להנהיג לאכול מאכל מיוחד בראש חודש, ק"ו בשבת וראש חודש. ואומר ה'בן איש חי' נגד דעה זו, שיכול על כל פנים לומר 'הרחמן הוא יעלה ויבוא' וכן הוא יחדש את החדש הזה לטובה ולברכה, ודי בזה.

חוזר לראש"י. כלומר, שברכה זו שנתקנה למי שלא הזכיר רצה או יעלה ויבוא דוקא למי שלא התחיל עדיין ברכה רביעית, אבל אם התחיל ברכה רביעית לא יעזור להתחיל בברכה זו.

הלכה למעשה

להלכה נפסק בשולחן ערוך כמו הגמרא הזאת, וזה לשון מרן (או"ח קפח) "טעה ולא הזכיר של שבת, אומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שנתן שבת למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת. ואם טעה ולא הזכיר של יו"ט, אומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ואם חל יו"ט בשבת, אומר שנתן שבת למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים. וכל ברכות הללו בשם ומלכות. והא דסגי בהך ברכה, דוקא כשנוכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, אבל אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב, צריך לחזור לראש בהמ"ז". עד כאן דברי מרן להלכה.

א. טעה בשבת

בשבת, אם לא אמר רצה, תלוי איפה הוא נזכר. אם עוד לא אמר ברוך אתה ה' של בונה ירושלים, כלומר שעוד לא הזכיר שם ה'. ואם אמר ברוך אתה ה', ולא אמר בונה ירושלים, לכאורה יש לו אפשרות לומר בונה ירושלים, ואחר כך יברך אשר נתן שבתות. אמנם יש מקום לומר שיאמר למדני חקיד, ואחר כך יאמר רצה, ללא צורך לומר את ברכת אשר נתן כלל. באמת בדבר זה נחלקו הפוסקים, יש האומרים שיאמר בונה ירושלים ואחר כך יאמר ברכת אשר נתן בשם ומלכות. ויש מי שאומר שעדיף שיאמר למדני חקיד ויאמר 'רצה' סדר. מרן חיד"א ב'ברכי יוסף' מאריך בזה. ה'בן איש חי' וה'חיי אדם' פסקו שאם אמר ברוך אתה ה' ועוד לא אמר בונה ירושלים, לא ימשיך, אלא יאמר למדני חקיד ואח"כ יאמר רצה. ואם אמר ברוך אתה ה' בונה, ב'שער הציון' מביא מחלוקת אם יסיים ירושלים, או שלא. להלכה אנחנו פוסקים שיסיים בונה ירושלים ואחר כך יאמר ברוך אשר נתן שבתות וכו', והטעם לפי שאין שום פסוק שכתוב בו ברוך אתה ה' בונה, ואין זה דומה ללמדני חקיד שיש פסוק כזה לסיים בו, מה שאין כן בסיום של בונה ירושלים.

התחיל ברכת הטוב והמטיב ונזכר

לדעת ה'חיי אדם' והאחרונים, אם אמר ברוך אתה ה' בונה ירושלים, ואחר כך התחיל לומר מתוך שגרה ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, על דעת להמשיך הקל מלכנו אדירנו וכו', יכול במקום זה לסיים אשר נתן שבתות למנוחה, אף על פי שהתחיל על דעת לומר את ברכת הטוב והמטיב. לדעת ה'בן איש חי' אם המשיך ואמר ולו רק מלה אחת 'ברוך' בלבד, על דעת להמשיך את הברכה הרביעית, לא יכול להמשיך, וחוזר לראש ברכת המזון. למעשה, המשנה ברורה בהביאו הלכה זאת, פוסק כה'חיי אדם, ואם אמר רק את המלה 'ברוך' הפסיד וחוזר לראש. וכן דעת ה'שולחן ערוך' של רבנו זלמן. וזהו המשנה ברורה (סימן קפ"ח ס"ק כ"ב) "ואם נזכר אחר שאמר ליתב ברוך אתה פשוט דחומר לומר רצה והחליצו או יעלה ויבוא ואומר אח"כ ובנה ירושלים וכו' ואם נזכר אחר שאמר כבר ברוך אתה ה' מהנכון שיסיים תיכף למדני חקיד כדי שלא יהיה השם לבטלה והוי עדיין כלא סיים הברכה וחוזר לרצה".

הוכחה לדעת ה'בן איש חי'

ואמנם יש הוכחה מפורשת נגד דעת ה'חיי אדם', והיא הוכחה לדברי ה'בן איש חי'. רש"י כותב (על הגמ' שם) והדר לרישא - לתחלת ברכת המזון, כדאמרין (לעיל כ"ט ב') גבי תפלה, עקר את רגליו - חוזר לראש, התם הוא דאיכא עקירת רגלים, אבל הכא סיום הברכה הוא עקירת רגלים". הרי לנו רש"י מפורש שהעקירה מהברכה לא נעשית עם התחלת הברכה של הטוב והמטיב, אלא סיום הברכה הקודמת היא שכבר 'עקרה' את הברכה הראשונה, ושוב לא יכול לחזור ולומר מיד, וחוזר. ומכיון שבכל אופן ה'מ"ב' מטיל ספק בדברי ה'חיי אדם', ומכיון שדעת רבנו זלמן וה'בן איש

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְּקוּבֵּל הָאֶל־לִקְי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

נח - תשנ"ח - מאת מאת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

אמר בונה ירושלים אמן, יכלול בברכה אחת את השבת ואת ראשי החדשים, שיאמר אשר נתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון. {וז"ל ה'אור זרועי' (ח"ב הלכות ראש חודש תנב - תסו, סימן תס"א) ופי' מורי רבי יהודה ב' יצחק דאי אקלעו ר"ח ושבת בהדי הדדי ולא פתח בהטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן שבתות למנוחה ור"ח לעמו ישראל בא"י מקדש השבת וישראל ור"ח זה שאנו מחלקים ברי"ח שחל להיות בשבת ברכת השבת לבד וברכת ר"ח לבד אע"פ ששניהם בבונה ירושלים ואין אנו כוללים אותם ביחד פירשו רבותינו דלפי שחלקים בתפלה חלקים בבהמ"ז ושבת ויו"ט אע"פ דאינם חלקים בתפלה שוויה רבנן כבהמ"ז של ר"ח ושבת". גם רבנו ירוחם כתב כן וז"ל (תולדות אדם נתיב יא חלק א' דף סד טור א) ואם הוא ראש חדש ושבת וטעה ולא הזכיר רצה והחליצנו ולא יעלה ויבא כוללן יחד ואומר בא"י אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל לאות ולברית וראשי חדשים לזכרון בא"י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים ואף על פי שהיא סמוכה לחברתה פותח בה בברוך כמו הטוב והמטיב שאינה אלא אקראי בעלמא.

ועוד פשוט ודוקי' שלא התחיל עדין הטוב והמטיב כשזכר שטעה אבל אם התחיל כבר הטוב והמטיב אין מברך כלל ואינו חוזר כי ברכת המזון אם טעה בראש חדש אין מחזירין אותו. וכשמזכיר בשבת וראש חדש רצה והחליצנו ויעלה ויבא מזכיר שבת כלומר רצה והחליצנו ואח"כ יעלה ויבא דתדיר קודם ולא יכלול ביחד לומר ביעלה ויבא שבת וראש חדש דלא קבעהו כך הראשונים כך כתב רב נטרונאי וכתב שכן הלכה וכן מנהג בשתי ישיבות וכן הדין בשבת וחול המועד או בשבת ויום טוב ע"כ". בשולחן ערוך פסק מרן כן, וז"ל (קפ"ח ס"ז) "אם חל ר"ח בשבת, והזכיר של שבת ולא הזכיר של ר"ח, ולא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב, אינו חוזר. ואם שכח (גם) של שבת ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, כולל ר"ח עם שבת, ואומר 'שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון'. ואם פתח בהטוב והמטיב, חוזר לראש בהמ"ז, ומזכיר של שבת ושל ר"ח. ויש מי שאומר שאם שכח של שבת ור"ח, ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, אומר 'שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון', וחותרם בשל שבת ואינו חותרם בשל ר"ח". עד כאן לשון מרן.

חתימת ברכת 'אשר נתן' בשבת וראש חודש

במדה ומברך אשר נתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון, כיצד יחתום את הברכה, האם יחתום מקדש השבת בלבד, או שמא יחתום מקדש השבת וראשי חדשים? יש בדבר זה שתי שיטות. לשיטה אחת לא חותמים ראשי חדשים, שכן אין שום חיוב של סעודה בראש חודש, ודי בזה שהכניסו יעלה ויבא בברכת המזון, ובמקרה הזה פתח בברכה וראשי חדשים לזכרון, אבל אין שום עניין גם להזכירו בחתימה. אבל יש האומרים שגם חותם מקדש השבת וראשי חדשים. בשו"ע מזכיר שחותם מקדש השבת ואינו חותרם בשל ראש חודש (מצוטט לעיל). וזה לשון המשנה ברורה (סי"ק ל) "ואינו חותרם בשל ר"ח - כדלעיל דליכא חתימה ברי"ח. ואע"פ דהכא מזכיר השם בחתימה בלא"ה משום שבת מ"מ אינו כדאי להזכיר דהזכרת השם הוא על שניהם ומ"מ לדינא מסקי אחרונים דזכיר בחתימה גם ר"ח כמעט דבלא"ה הרבה פוסקים ס"ל דאם בכל ר"ח צריך לחתום בברכה כמו ביו"ט ואע"פ שאין אנו נוהגין כוונתייהו משום חשש ברכה שא"צ הכא דבלא"ה חותרם בברכה בשביל שבת שפיר דמי לומר מקדש השבת וישראל וראשי חדשים" ותמצא שזו דעת המגן אברהם, וגם דעת הלבוש והל"ח הביאים העט"ז ודעתו ג"כ כהמ"א, ומיהו הא"ר והבר"י והיד אפרים לא ניתח להו בזה. והנה, כיון שמרן הביא שתי דעות, ומכיון שביב"ר יוסף ועוד אחרונים לא ניתח להו דברי המגן אברהם, על כן אין לחתום אלא מקדש השבת.

חזר משום 'רצה', אם יאמר שוב יעלה ויבא

אדם שאמר יעלה ויבא בבהמ"ז ולא אמר רצה והחליצנו, ואומר ברוך אתה ה' בונה ירושלים, ברוך... ונזכר שם שלא אמר רצה, צריך לחזור לתחת הברכה בכלל שבת. בחזרתו יאמר רצה, שבשביל זה חזר; השאלה האם בחזרה יאמר יעלה ויבא או שלא יאמר יעלה ויבא, שכן כבר אמר פעם אחת? אומרים הגאון והמ"א והב"א איש ח"י שיתחזר ויאמר יעלה ויבא, וטעמם, שבפעם הראשונה כשאמר יעלה ויבא אבל לא אמר רצה,

דעת הרמ"א ולהלכה

הרמ"א כותב (שם) "ואפשר דמ"מ יש לאמרו בתוך שאר הרחמן, כמו שנתבאר לעיל גבי על הנסים סי' קפ"ז; ואולי יש לחלק כי ביעלה ויבא יש בו הזכרת שמות ואין לאומרו לבטלה, כן נראה לי וכן נוהגין". שואלים המפרשים על הרמ"א ומה בכך אם יאמר יעלה ויבא בלא להזכיר שם ומלכות, וכי אדם לא יכול לומר בקשות פרטיות; מה עוד שהוא כבר אחרי הברכות שהם דאורייתא? אומר הבה"ל שמביא בשם ספר בגדי ישע, שכוונתו בזה לצאת ידי חיוב והוא גרע בכך ויש חשש ברכה לבטלה. אמנם תמוהים הדברים כיון שאין הוא מזכיר שם ה' כלל, אלא נראה לומר כדעת הבן איש חי שבראש חודש ובחול המועד אם לא אמר יעלה ויבא, שיאמר ב'הרחמן' ודיו.

סיכום השיטות

סיכום: לדעת השו"ע ודעמיה, אם אמר ברוך אתה ה' ולא אמר בונה ירושלים, צריך לומר בונה ירושלים, ואחר כך יאמר בלי שם ומלכות 'ברוך אשר נתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון'. ולדעת המ"ב והפוסקים כמותו, אם אמר ברוך אתה, יאמר למדני חקיד, ויאמר יעלה ויבא. ואם סיים בונה ירושלים אמן, יאמר לדעת המ"ב ושאר פוסקים ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, אשר נתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון אמן, עם שם ומלכות. ולדעת הירושלמי גם חותם, אבל להלכה לא חותרם.

ג. טעה בראש חודש ובשבת הזכיר רצה ולא יעלה ויבא

כבר הקדמנו שבלא אמר בשבת רצה חייב לחזור אבל בראש חודש לא חייב לחזור, כאשר ראש חודש חל ביום חול. ב'טור' מביא מחלוקת בינו לבין אחיו רבי יחיאל בן הרא"ש, ולמעשה הילחם חמודות' מביא שדעת הרשב"א כדעת רבנו יחיאל. כאשר חל יום כיפור בשבת כמו השנה, אומרים בכל התפלות ברכת מקדש ישראל ויום הכיפורים, בכל תפלות היום. אבל בתפלת נעילה, שכל מה שתקנו חז"ל לומר אותה הוא לכבוד יום כיפור, תהיה בעיה מה הדין אם לא אמר את סיום הברכה כדן. אם לא הזכיר יום כיפור ושבת כלל, אלא חתם מקדש ישראל בלבד, הדין הוא שחייב לחזור, כיון ששינה לגמרי ממטבע שטבעו חכמים. ואם הזכיר של יום כיפור אבל לא של שבת, כלומר שחתם מקדש ישראל ויום הכיפורים, אבל לא אמר מקדש ישראל ושבת ויום הכיפורים, מה הדין? הגמ' אומרת שהדין הוא שכיון שעיקר תקנתה של תפלת נעילה ליום כיפור נתקנה, על כן לא חייב לחזור, שכבר הזכיר את עיקרה.

אבל הגמ' אומרת שכיון שזה יום שהתחייב בארבע תפלות, אם לא הזכיר של שבת, צריך לחזור. ואומר על זה רבנו יחיאל, שגם בשבת וראש חודש תהיה אותה בעיה ואותו הדין, שאם אמר 'רצה' אבל לא אמר 'יעלה ויבא', הדין הוא שצריך לחזור, כמו שאם לא הזכיר של שבת בכיפור צריך לחזור, אף על פי שבעצם כל תפלת נעילה היא שייכת ליום כיפור, והרי הוא הזכיר של כיפור, ואותו הדין כאן שעצם הדין של סעודת שבת היא שייכת לשבת, כי ברי"ח אין חיוב לאכול פת, אף על פי שיש התחייב לחזור. וכך גם דעת הרשב"א. ורבי יוסי המובא בטור, אומר שהמדובר שם זה על תפלת (בכיפור), אבל כאן מדובר על ברכת המזון, ובברכת המזון צריך לחזור. ומכיון שכן, אם שכח ולא אמר יעלה ויבא, דינו כחול. ומרן בשו"ע פסק כמותו מדין סב"ל. ואף על פי שיש הרבה ראשונים שדעתם לחזור אם לא אמר יעלה ויבא, אף על פי כן, אומר ה'ברכי יוסף', שפוסקים כרבי יוסף להלכה. והגר"א חילק חילוק פשוט ויפה. שבתפלה יש דין חזרה, אבל באוכל אין דין חזרה. ועל כן כך קיי"ל להלכה.

לא הזכיר לא רצה ולא יעלה ויבא

הדין פשוט שאם לא הזכיר רצה בשבת וראש חודש, הדין כמו בכל שבת שחוזר על כל פרטיו. השאלה מה הדין אם בשבת שחל להיות ר"ח בתוכו, לא הזכיר לא רצה ולא יעלה ויבא, ונזכר בזה בשעה שאמר ברוך אתה ה' בונה ירושלים - הדין הוא שאם אמר ברוך אתה ה' בלבד, לכולי עלמא יסיים למדני חקיד ואחר כך יאמר רצה ויעלה ויבא, וימשיך כסדר. ואם טעה והקדים יעלה ויבא לרצה, לית לן בה. הראשונים הסכימו שאם כבר

קול צופיך

מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג הַמְּקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הַרְבֵּי מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

נח - תשנ"ח - מאת מאת מִן הָרָאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרָה"ג מֵרַדְכִי אֱלִיהוּ זְצוּק"ל

לראשונה בחייו הארוכים מלומר יעלה ויבא משום שהתווכח בעניין זה עם פה קדוש, ורצו להוכיחו על כך משמים ונענש באותו מטבע. אמרתי לו שראוי לנשק את פיו שבמשך שמונים וחמש שנה לא פסק מלומר יעלה ויבא.

השקיעה שזירזה המונים בשמחת אדמו"רים

הייתי פעם בשמחת חתן של אדמו"רים, והיה היום השביעי של החתונה, יען לא יכלתי להגיע לחופה. ישבו שם גדולי עולם, ולדידי ישב רבנו שלמה זלמן אויערבאך (זצוק"ל). אמרתי לו, הנה אלו התחילו כבר לאכול, וישירו וישמחו לתוך הלילה, והרי דעת הרבה אחרונים שלא יכולים לומר שבע ברכות שכן אין זה כמו ראש חודש, שאין שם שום הארה וכדומה (כך דעת הבן איש חי, והגינת ורדים ועוד). הסכים אתי, והאדמו"ר שמע את דבריו. הוא שאל אותנו, על מה כבוד הרבנים מדברים? אמרנו לו. קרא לחברי בית דין שלו, ואמר להם כך אומרים הרבנים הגאונים. אמרו לו שיש בזה מחלוקת. אמר להם, וכי אקח על עצמי להכניס כזה ציבור כל כך גדול לספק דוקא בחתונת בני? מיד קרא להוציא את המנה במהירות שיספיקו לאכול עד השקיעה ולברך שבע ברכות. כל המכובדים והעשירים שבאו מחוץ לארץ, טרם הספיקו להתיישב וכבר הובהלו מנותיהם בפניהם שיוכלו לאכול עד השקיעה. אחרי הדברים האלה, אמר לי האדמו"ר ששמח שמחה גדולה שזכה שלא להכניס ציבור כל כך גדול לספקות, על אף שרצו עוד לשמוח ולרקוד לכבוד החתן והאדמו"ר. מכאן נלמד שצריכים לדעת את ההלכה היטב, שלא להכנס לספקות. על כן צריך בסעודה שלישית לברך ברכת המזון מיד עד השקיעה, כדי שלא להכנס למחלוקות בין עמודי הוראה גדולי עולם, ויכולו לשיר אחר כך בלאו הכי.

שחיתותם של בני דור המבול

כתוב בפרשתנו (בראשית ו יא יב) 'וַתִּשָּׁחַת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹקִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס'. וַיֵּרָא אֱלֹקִים אֶת הָאָרֶץ וַהֲנִה נִשְׁחָתָה כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכָהּ עַל הָאָרֶץ. אומר רש"י אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאיין מינן. וקשה, וכי לבהמה לחיה ולעוף יש שכל כדי שתאמר שהתחייבו כליה כבני האדם בעלי הבחירה? אמנם הגמ' אומרת שנענשו משום שכוון שהאנשים נענשו, גם בהממות חיות ועופות נענשו. ודגים לא נענשו משום שהיו בעולם אחר שלא דומה לעולם של יבשה. משל למה הדבר דומה, למלך שעשה חופה לבנו והכין סעודה גדולה, והנה מת אותו בנו, הלך אותו מלך ושבר את כל הכלים ואת כל האוכל השחית, ואמר כל מה שהכנתי לא הכנתי אלא לצורך בני, כיון שמת, אין לי צורך בכל אלו. ויש מי שאומר, שכל אנשי דור המבול היו מושחתים.

יש אדם רשע, ויש מושחת, המושחת ניכר כמו שאומר הפסוק. 'וַיֵּרָא בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אִשָּׁר בְּחָרָו'. והנה נוהג שבעולם שאדם לוקח לעצמו אשה ודי. אבל רש"י כותב דברים קשים שהיו עושים וז"ל "אמר רבי יודן טבת כתיב, כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה, היה גדול נכנס ובוועלה תחלה. ויותר מזה רש"י כותב 'אף בעולת בעל, אף הזכר והבהמה'. מובא במדרש על תורמוס, שהיו נכנסים הרבה אנשים ולוקחים רק תורמוס אחד בלבד, כדי שיהיה על פי הדין. אחרי כמה מאות איש, היו גומרים לו את כל פרנסתו, התחיל לצעוק, היו צוחקים עליו שלא יכול לעשות מאומה. וכולם היו רשעים, שהיו מחפשים כיצד להזיק לאדם ולהפסידו. זו שחיתות.

שבעה שבעה, מלמד זהירות גבוהה במכלים

בפרשת בראשית כתוב שאחרי שהקב"ה ברא את העולם וברא את האדם, הוא בירך אותם בברייה ורבייה, ובשליטה על הברואים. וכך כתוב שם (בראשית א' כ"ח) 'וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹקִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹקִים פְּרוּ ורְבוּ וּמָלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבָּשָׁהּ וְרָדוּ בְּדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּת הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ'. הנה ידוע שמטרת הציווי להכניס לתיבה שבעה שבעה מהבהמות והעופות הטהורים, היא בכדי שיוכל להקריב קרבנות, וכדברי רש"י וז"ל, "שבעה - כדי שיקריבו מהם קרבן בצאתו", וגם וכן הם דברי הרמב"ן גס. ושואל על זה היכלי יקר' והרי יש הרבה מינים בעולם שהם טהורים, ואין מקריבים מהם קרבן, כגון חיות טהורות, שאין קרבנות אלא מן הבהמות, והרי נכנסו לתיבה גם איל צבי ויחמור שבעה שבעה על אף שלא הקריבו

נחשב כאילו לא אמר ברהמ"ז כלל (!!!). ומכיון שכך, חזרתו היא לו כפעם ראשונה, וחייב לחזור ולומר יעלה ויבא.

התחיל מבעו"י וסיים בלילה (שבת, ר"ח, פורים וכד')

השבת תחול בא' דר"ח חשוון, וביום ראשון יהיה ב' חשוון, וכבר לא יהיה ראש חודש. בסעודה שלישית נוהגים למשוך את הסעודה מאוד אל תוך הלילה, והשבת אם יעשו כן, יצאו מראש חודש ליום חול. השאלה, האם באופן זה יזכירו יעלה ויבא משום תחילת הסעודה, או שמא לא יזכירו יעלה ויבא משום שאזלינן בתר סוף סעודה? יש לדעת את הפרט ואת הכלל. כשהתחילו לאכול סמוך לשקיעה ומושכים את הסעודה לתוך הלילה, לא כדין עושים, שכן ברור הוא שסעודתו כבר בתחילתה תכנס ללילה, ואין היתר להתחיל סעודה בלילה, וכאן על אף שמתחיל ביום, כיון שהוא סמוך מאוד ללילה נחשב כלילה לעניין זה, ואם עשה כן, עליו לסיים את סעודתו עוד לפני השקיעה. אם מתחיל את הסעודה בבין השמשות, לית לן בה. אבל אם התחיל זמן ניכר לפני השקיעה, רבע שעה וכדומה, אף אם ימשיך סעודתו עד הבוקר לא אכפת לן, שכדין התחיל, ולא די בזה אלא שכשיברך ברכת המזון, יאמר רצה והחליצנו, אף אם יהיה זה מצב שכל העולם מניחים תפילין, יכול לומר רצה והחליצנו ואין בזה שום סתירה, שזה המשך סעודתו.

ובשו"ע רבנו זלמן אומר שכל דין זה הוא דוקא אם אכל מבעוד יום ונמשך ללילה. אבל אם לא אכל בלילה כלל, כגון שסיים אכילתו מבעו"י, ומשך סעודתו בדברי תורה וזמירות לתוך הלילה, לא יאמר רצה והחליצנו. ודעת הי"ף החיים' היא שלא יאמר רצה והחליצנו, לא מבעיא אם התפלל ערבית שודאי שלא יאמר יותר רצה והחליצנו, וגם לא מבעיא אם אמר הוצרך לומר בליל המבדיל בין קדש לחול, גם פשוט שלא יאמר רצה, אבל אפילו אם לא אמר מידי, גם לא יאמר רצה והחליצנו מספק. דעת השולחן ערוך להלכה נפסק שלא כהרא"ש. דעת הרא"ש שהכל הולך בתר שעת הברכה, אם בשעת הברכה הוא כבר לילה, לא יאמר רצה והחליצנו, ואם בשעת הברכה עדיין יום הוא, יכול לומר רצה והחליצנו. וכן להפך, אם התחיל סעודת מרעים ביום ששי מבעוד יום, ונמשכה סעודתם עד הלילה וכבר נכנסה שבת, האם יאמר רצה שכן עכשו שבת, או שמא לא יאמר שסוף סוף סעודת חול היא? מרן הביא בסימן הע"ר שתי דעות. דעת מרן הבן איש חי שנוהגים לומר רצה. כך הדין בסעודה שלישית, צריך לומר רצה אף אם הוא לילה. ואם היה ראש חודש ביום חול, או חנוכה או פורים, לא יכול לומר יעלה ויבא ולא על הניסים.

שמונים וחמש שנה לא שכח מעולם יעלה ויבא

היה מעשה לפני למעלה משלשים שנה, שהיה יהודי שהיה לו חנות מוכר כלים בבוכרים, והיה אותו מוכר זקן מופלג, למעלה מגיל תשעים, והיה מכובד בעיני האנשים שם, והיו קוראים לו 'רבי' מתוך כבוד. אגף, באותה תקופה הייתי יחסית עוד צעיר, והיתה מול חנותו בית כנסת דוידוב שם הייתי מוסר שיעור בין מנחה לערבית. היה אותו זקן מתמיד מאוד להופיע בשיעור, אף בימים עמוסים כגון בערב פסח וכדומה, והיו המצוות חביבות בעיניו מאוד, ולא היה דבר מפריע לו בעבודת ה'.

יום אחד היה ערב ראש חודש, ולימדתי הלכות יעלה ויבא, כיצד יש להתנהג אם שכח ביום או בלילה, אם חוזרים או לא. ואותו זקן בשומעו, התפלל מאוד כיצד יתכן לשכוח בכלל אמירת יעלה ויבא, ואמר לי שלא יתכן הדבר, וכי לא מרגיש כל אדם הארה של ראש חודש? אמרתי לו שמדובר שלא הרגיש. אמר לי שסוף סוף אומרים ברכי נפשי, ועוד שאומרים ומכריזים יעלה ויבא בקול, ואיך לא שמים לב? אמרתי לו שלפעמים זה קורא, וצריך לדעת מה לעשות.

והיה הדבר לפלא גדול בעיניו, והוא עדיין בשלו. עד סיום השיעור, כבר היה לילה, ונכנס ראש חודש. אמרנו ברכי נפשי, ועמדנו להתפלל תפלת ערבית. אחרי התפלה שאלתי אותו: רבי, אמרת יעלה ויבא? - לא! אמר לי. שאלתי אותו אם לא הרגיש הארה של ראש חודש? אמר לי שלא. שאלתי אותו אם שמע ברכי נפשי, אמר לי שלא שם לב כלל. ואז הוא אמר לי, שהוא כבר תשעים שנה, ומגיל חמש אומר תפלה; זה כשמונים וחמש שנה שהוא מתפלל והוא מעולם לא שכח לומר יעלה ויבא, וככל הנראה היום שכח

קול צופיך

מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג הַמְקוּבֵּל הָא-לֵקִי
הֶרֶב מֵרַדְכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

נח - תשנ"ח - מאת מאת מִן הָרֹאשׁוֹן לְצִיּוֹן הָרֶה"ג מֵרַדְכִי אֵלֵיהוּ זְצוּק"ל

הן פשוט הוא שאם אדם גונב כסף ועושה ממנו צדקה, אין לו מזה שום כפרה ופדיון לחטאיו. כך היה בדור המבול שנחתם דינם על הגזל, ולא נשאר להם כסף 'נקי', וממילא לא יכלו לפדות את נפשם מגזר הדין שלהם, והפך ה' להם את העולם.

אנשי חמס בפועל ואנשי חמס בדעות

כתוב (תהלים קמ"ב - ה') "תִּלְצָנִי ה' מֵאֶדָם כֵּעַ מֵאִישׁ חֲמִיסִים תִּנְצְנֵנִי". יש כאן אולי רמז לשוב נצרים שם יש אנשי חמס. יש אנשים שהם אנשי חמס, ונכרים במעשיהם וברשעוֹתם, ויש אנשים שאינם נכרים כאנשי חמס, אבל במחשבותם ובדעותיהם הם אנשי חמס; ועליהם אומר דוד המלך ע"ה "אֲשֶׁר חָשְׁבוּ רָעוֹת בְּלִבָּם כָּל יוֹם יִגְוְרוּ מִלְחָמוֹת. שָׁנְנוּ לְשׁוֹנִים כְּמוֹ נָחַשׁ חֲמַת עֶכְשׁוֹב תַּחַת שְׁפָתֵינוּ סֵלָה". וזאת תפלתנו לבורא עולם, רבונו של עולם, איך נדע לזהות אם אמת דברותם או שקר, הלא הכל בזיוף ובשקר יסודם, ואיך נדע להזהר מהם. על זה אומר דוד המלך שְׁמִרְנִי ה' מִיַּדִּי קֶשַׁע מֵאִישׁ חֲמִיסִים תִּנְצְנֵנִי אֲשֶׁר חָשְׁבוּ לְחַוֹת פְּעֻמִּי", פעם שניה זו שמוזכרים אנשי חמס, כנגד אותם אנשי חמס שאולי הם אנשי חמס במחשבותם ובמעשיהם. ואחר כך אומר שם 'אִישׁ לְשׁוֹן בֹּל יִפּוֹן בְּאָרֶץ אִישׁ חֲמִיס כֵּעַ יִצְדָּנוּ לְמַדְחָפֹת'. בפשטות, הביאור הוא שמתפללים שידחוף הקב"ה את אותם אנשי החמס למקום אחר. אבל אנחנו מפרשים את הפסוקים על פי הפסוק (ישעיה י"ב) 'וְסִסְכְּסְכֵי מִצְרַיִם בְּמִצְרַיִם וְנִלְחֲמוּ אִישׁ בְּאֶחָיו וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ עֵיר בְּעֵיר מִמְלָכָה בְּמִמְלָכָה'. וזהו איש חמס רע ידחפנו למדחפות, שיפתח להם הקב"ה את לבם להלחם באותם אנשי חמס, בגדר ונלחמו איש באחיו, שכן אחים הם בדעותיהם.

דרכנו ללא רמאות וערמה

בסוף הפרק שם כתוב "יִדְעָתִי כִי יַעֲשֶׂה ה' דִּין עֲנִי מִשְׁפָּט אֲבִינִי. אֲךָ צִדִּיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פִּנְיֶךָ". אנחנו מתפללים להקב"ה, שאנחנו שופטים בדרך ישרה, ולא בדרך רמאות כלל, לא בדרך ערמה, אלא בדרך הקב"ה, ודרך ה', ואז יצילנו מכל סוגי אנשי החמס, ומידי כל מי שרוצים לעשות צרות לעם ישראל.

כבר היה לעולמים שאנשי חמס הם אנשי גזל,

*רוצים לקבל קול צופיך באמייל כל שבוע !!

שלחו לנו בבקשה באמייל ל- webmaster@harav.org

מהם קרבן? על זה אומר ה'כלי יקר' וכן הספורנו, שהיו נוהרים גם מזמן נח והלאה, שלא לאכול חיות ובהמות שאינם כשרים, כדי שלא לטמטם את נפשם וכמו שכתוב 'וְנִטְמָתָם בְּסִ' דורשים וְנִטְמָתָם בְּסִ'. מזה תראה עד כמה חמורה זהירות במאכלים, שלא לאכול רק מה שבתכלית ההכשר.

שליטתו של האדם בבהמות ובאדמות

צריך לבאר מה הכוונה בברכה שנתברכו 'וכבשוה', וכן בברכה של 'ורדו בדת היס' וכו', בפרט שבזמנו של אדם הראשון עדיין לא היו מותרים באכילת בשר ודגים, אלא היו אוכלים רק תבואת הארץ בלבד; על זה מבאר הרמב"ן, שולא ברכת ה' שיכבשו את הארץ, לא היתה לאדם בעלות על האדמה להרוס גבעות, וליבש נהרות, ולבנות גשרים, ולחפור מנהרות, ולעשות בה כטוב בעיניו; ואף לצורכי בנייה ולצרכיו של האדם, לא היתה לו רשות. - לכן אמר הקב"ה 'וכבשוה', שיוכל לעשות באדמה שינויים לצרכיו ולטובתו. ומה שנתברכו בברכת 'ורדו', הוא כדי שיוכל להשתמש בבהמות ובחיות לצרכיו, כגון שור לעול וחמור למשא ועוד, ולולא שנתברך בכך לא היה שום רשות 'להשתעבד' בהם. (ומנח והלאה מותרים גם באכילה).

או אדם שליט בבהמה, או הבהמה שליטה עליו

יש אדם שהוא רודה בבהמה, והוא שליט עליה, ומתקיימת בו הברכה של 'ורדו'. אבל יש אדם אשר הבהמה היא שרודה בו, והיא שולטת עליו. אם אדם אוכל ללא ברכה תחלה וסוף, הבהמה שולטת עליו, והוא יורש תכונות בהמיות משום כך. אם אדם עובד יום ולילה וגם בשבתות, הרי הוא כבהמה וכמו שנאמר 'ויום ולילה לא ישבותו'. אם אדם מתנהג כבהמה, הרי שהבהמה שולטת עליו. לא בחנם אמרו חז"ל שאם אדם מתנהג כראוי, אומרים עליו 'אשריך שאתה נזר הבריאה, והיתה כדאית בשביל שכמותך, וירבו כמותך'. אבל אם אדם לא מתנהג כהוגן, אומרים לו 'יתוש קדמד', אפילו יתוש טוב ממך, וגם כל בהמה טובה ממך, שהיא ממלאת את תפקידה ואת יעודה כראוי, שהיא אוכלת שותה ויושנת, עובדת אם מתבקשת, וזהו יעודה. אבל אתה לא ממלא את תפקידך!! האדם יכול לרדות ולשלוט בכל העולם, גם בהרים וגם בגבעות, וגם בבהמות, ואחרת הבהמה היא זו ששולטת עליו, ואתה גורע מהיתוש. בדור המבול היו בגדר של בהמיות כזאת, שאפילו הבהמות הושחתו והושפעו מההתדרדרות.

כל הבהמה טורפת וכל העוף דורס

הרמב"ן אומר 'ותמלא הארץ חמס', שאין להעלות על הדעת שהיו מזדווגים האריה עם החתול, או חמור עם סוס, אבל הבהמות היו כל כך הרוסות ומושחתות, שהיו טורפות ודורסות, כמו שהאריה של העולם היתה של גזל וחמס. וזה לשון הרמב"ן "כי השחית כל בשר את דרכו - אם נפרש כל בשר כמשמעו, ונאמר שאפילו בהמה וחיה ועוף השחיתו דרכם להזקק לשאינן מינן, כמו שפירש רש"י, נאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם. ולא מפני כולם אלא מפני מקצתם, וסיפר עונש האדם לבדו. או שנאמר שלא שמרו גם בזה תולדותם, והיתה כל הבהמה טורפת וכל העוף דורס, והנה גם הם עושים חמס".

קדושת האוירה

בעלי המוסר מדגישים את דברי הגמרא שלעולם ילמד האדם בתוך ביתו תורה, כדי שקירות ביתו יהיו ספוגים באוירה של תורה, וכדי שתהיה אוירה של תורה ספוגה בכל הבית. אדם הולך ברחוב, והיום הן הרחוב הוא 'לא עלים'. אם האדם בחורף, או במקום שאין אנשים, עוצר וקורא תהלים, הוא מקדש את האוירה של הרחוב. (ואין לעשות זאת בזמן שהרחוב הומה משום ש'סחור סחור אמרינן לנזירא, ושם ברי היזיקא, ושכיחא סכנתא').

בגלל הגזל לא יכלו לתת צדקה

ה'בן איש חי' בשם המדרש מבאר מה שהתורה אומרת 'כי מלאה הארץ חמס מפניהם', שיובן על פי מה שאומרים חז"ל שדניאל אמר לנבוכדנצר (דניאל ד' כד) 'לָהֶן מִלְכָּא מְלָכִי יִשְׁפַּר עֲלֶיךָ עֲלֶיךָ וְחִסָּאָךְ בְּצִדְקָה פְּרָקִי. לומר, שאדם יכול לעשות פדיון נפשו על העוונות שלו, על ידי נתינת צדקה. אבל

